

"İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Enva'ın efradında, bilhassa haşerât ve hevâm kısmında görünen fevkalâde çoklukta müşahede edilen hârikulâde gayr-ı mütenahî bir cûd u sehavet vardır..." Devamıyla izah eder misiniz?

"İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Enva'ın efradında, bilhassa haşerât ve hevâm kısmında görünen fevkalâde çoklukta müşahede edilen hârikulâde gayr-ı mütenahî bir cûd u sehavet vardır. Kemâl-i ittikan ve intizâm ile bütün envâda bulunan şu kesret-i efrad, tecelliyat-ı İlâhiyenin gayr-ı mütenahî olduğuna ve Cenab-ı Hakk'ın mahiyeti her şeye mübayin olduğuna ve bütün eşya onun kudretine nisbeten mütesâvi olduğuna sarahaten delâlet eder."

"Evet, bu cûd-u îcad Sâniin vücubundandır. Nev'ide celâlîdir, ferdde cemâlîdir."(1)

Envâ, nev'iler, türler demektir. Bu türler içerisinde özellikle "**haşerât ve hevâm**" kısmında fevkalâde bir çokluk görülmekte, öte yandan bu küçük varlıkların her biri kendi mahiyetine göre en mükemmel şekilde yaratılmakta, hiçbirinin hiçbir şeyi noksan bırakılmamaktadır.

Üstat Hazretleri bu kadar çok ve farklı varlıkların mükemmel yaratılışlarında **üç noktaya dikkatimizi çekiyor:**

- Tecelliyat-ı İlâhiyenin **gayr-ı mütenahî** olması,
- Cenab-ı Hakk'ın mahiyetinin her şeye **mübayin** olması ve
- Bütün eşyanın onun kudretine nisbeten **mütesâvi** olması.

Örnek olarak, **Basîr** ve **Rezzâk** isimlerinin tecellilerini düşünelim.

Cenab-ı Hak, sayısız denecek kadar çok olan o küçük varlıkların her birine görme duygusu veriyor ve hepsinin **midelerine uygun rızıklar** yaratıyor. Bu canlılar ne kadar artarlarsa artsınlar, sayıları şimdikininkin milyonlarca katına da çıksa, Allah bu canlıların tümünde bu isimlerini mükemmel olarak tecelli ettirecek, hepsine göz ve mide takacak, hepsini memnun edecektir. Bu küçük varlıklara, bütün böcekleri, sinekleri, daha sonra bütün hayvan türlerini eklediğimizde "**tecelliyat-ı İlâhiyenin gayr-ı mütenahî**" olduğu açıkça görülecektir.

Bütün bu gözler alemini birlikte düşündüğümüzde **“Cenab-ı Hakk'ın mahiyetinin her şeye mübayin olduğu”** hakikati de net olarak seyredilir. **Şöyle ki;** bunların hepsi, Üstadımızın ifadesiyle, **kelimat-ı kudrettir**. Bir kitaptaki kelimelerin manaları farklı da olsa hepsi kelime olmada birleşirler; hepsi yazılmış, hepsi telif edilmişlerdir. Kâtibin mahiyeti ise bu kelimelerden hiçbirine benzemez. Onun **Basir** ismi her canlıda tecelli etmekle birlikte, O'nun görmesi hiçbir varlığın görmesine benzemez. Keza, O'nun **Rezzak** isminin mahiyeti de birbirinden farklı bu kadar çok rızkın hiçbirisiyle anlaşılabilir.

Allah'ın varlığının vacip olduğu düşünülürken, mümkinat aleminin varlıkların O'nun kudsî mahiyetine benzemeyecekleri kolayca anlaşılır.

“Cenab-ı Hakk'ın mahiyeti her şeye mübayindir.”

Yani Allah, yaratmış olduğu hiçbir şeye benzemez ve onlardan münezze ve mukaddestir. Bu husus selb-i sıfatlar içinde “Muhalefetün lil-havâdis” olarak ifade edilir.

Muhalefetün lil-havâdis Allah'ın, sonradan vücud bulan varlıklara benzememesi demektir. Allah ne zatında ne de sıfatlarında kendi yarattığı varlıklara benzemez. Biz Allah'ı nasıl düşünürsek düşünelim, O, hatır ve hayâlimize gelenlerin hepsinden başka ve farklıdır. Çünkü hâtıra gelenlerin hepsi hâdis, yani, sonradan yaratılmış, yok iken var edilmiş şeylerdir.

Allah ise, vücûdu vâcib, kadîm ve bâkî, her şeyden müstağnî, her türlü noksandan uzak, bütün kemâl sıfatlara sahip olan ilâhî ve mukaddes bir zattır. Şübhe yok ki, böyle yüce bir Zât, önce yok iken sonra var olan, bil`âhare tekrar zeval bulan varlıklara benzemez.

“... Onun benzeri yoktur. O, her şeyi işitici ve görücüdür.” (Şûra, 42/11)

Cenab-ı Hakk'ın, farklı mahiyetteki bu kadar çok türün, her birindeki bu kadar çok fertleri beraber ve mükemmel yaratması gösteriyor ki, **“bütün eşyanın yaratılması onun kudretine nisbeten mütesâvidir.”** Bu konu [Yirminci Mektubun On Birinci Kelimesinde](#) izah ve ispat edilmiştir. Sadece, bir önceki şık için verdiğimiz kitap örneğini bu konuya uygulamakla yetinelim:

Bir kitaptaki harflerden bir kısmı büyük harftir, bir kısmı ise küçük. Bu büyüklük ve küçüklük harfler için söz konusudur, kâtibin yazması noktasında ne büyük harfin zorluğu, ne de küçük harfin kolaylığı söz konusudur. Kâinat kitabında da güneş ve yıldızlar büyük harfler gibi, çiçekler ve böcekler de küçük harfler gibidir. Allah'ın bu kudret kelimelerini yazması, yani yokluktan varlık sahasına geçirmesinde büyük-

küçük farkı yoktur.

Metinde geçen **“nisbeten”** kelimesi bu noktada çok önemlidir. İnsanoğlu bu gibi yüksek hakikatleri düşünürken kendi kudretini esas almakta ve eşyanın yaratılışını bu sınırlı ve cüzi kudrete nispet ederek düşünmekte ve aklına sığtıramamaktadır. Halbuki, her şey Allah'ın sonsuz **“kudretine nisbeten mütesâvidir”**; küçükle büyük, azla çok, fert ile nev arasında bir fark yoktur. Hepsini aynı kolaylıkla yaratır.

“Bütün eşya onun kudretine nisbeten mütesavi”

Yani sonsuz kudret karşısında bir sineği yaratmak ne ise, bütün canlıları yaratmak da o dur. Zira Allah'ın sonsuz kudretinde derece, makam, mertebe söz konusu değildir. Küçük bir taşı kaldırmak ile koca gezegenleri kaldırmak, onun kudretinde aynı ve eşittir.

Eşyada, mükemmel bir birlik bir uyum bir ahenk bir insicam bir sistem bir kolaylık görülüyor. Bunların hepsinin sebebi ve kaynağı ise, eşyayı yaratan ve çekip çeviren kudretin aynı ve bir olmasıdır. Bu ilahi kudret karşısında bir atom parçacığının durumu ile bir güneş sisteminin durumu eşit ve aynıdır. Bu ilahi kudret güneş sistemine fazla güç sarf ederken, atoma daha az güç sarf ediyor değildir. İlahi kudret açısından bir atom ile güneş sistemi arasında fark yoktur.

Yani her bir eşyanın arkasında Allah'ın sonsuz kudreti bölünmeden, dağılmadan bulunduğu için, eşyayı çekip çevirmek ve aralarında mükemmel bir birlik bir uyum bir ahenk bir insicam bir sistem bir kolaylık sağlamak, gayet basit ve makul oluyor.

Mesela, Güneş'in bütün dünyayı aydınlatması ile bir odayı aydınlatması arasında fark yoktur. Güneş açısından bir damla da yansımak ile bir okyanusta yansımak aynı ve müsavidir. Faraza güneşin akli ve kudreti olmuş olsa idi, bir damla ile bir okyanusu yönetmesi arasında bir fark olmayacaktı. Allah'ın **Nur** isminin zayıf bir tecellisine mazhar olan Güneş böyle mükemmel işlere mazhar olabiliyorsa, Allah'ın zati kudretinin nelere kadir olacağını var sen hesapla.

Bir komutan bir komut ile bir askeri hareket ettirdiği gibi, aynı komut ile bütün orduyu da hareket ettirir. Bir askere bir komut bir bölüğe yüz komut bir orduya büyüklüğüne göre binlerce komut vermesi gerekmiyor. Tek komutan, tek komut ile orduyu harekete geçirebilir.

Evet, sonsuz kudrette makam, derece, bölünme, dağılma, parçalanma gibi bir şey söz konusu değildir. İlahi kudret her şeyin yanında bütün vasfı ile bulunuyor. Aza az, çoğa çok tecelli ediyor, demek batıldır. Zira sonsuz kudretin yanında az çok, ağır hafif, uzun kısa gibi beşeri ve arizi hâller yoktur. O bir emirle bir atomu harekete getirdiği gibi, aynı emirle bütün kâinatı da harekete getirir. Kâinat ile atom ilahi kudretin yanında eşittir.

“Evet, bu cûd-u îcad Sâniin vücubundandır.”

Yani, Allah'ın varlığı vacib olduğundan mümkün varlıkları ne kadar çok yaratırsa yaratsın, O'nun kudretinde herhangi bir külfet olacağı düşünülemez.

“Nevide celâlîdir, ferdde cemâlîdir.”

İnsan bir tek çiçeğe baktığında nazarına hemen onun güzelliği çarpar. Düşüncesi güzellikte yoğunlaşır. Bütün çiçekleri birden düşündüğünde ise o muhteşem güzelliğe hayran olur, hayretler içinde kalır. Sevmek bir cemal tecellisidir, hayret etmek ise celâl ve azamet manası taşır.

Kainatta yaratma ve icadın çokluğu, Allah'ın vacibü'l-vücut olmasındandır. Yani Allah'ın sıfatları ezeli ve ebedi olmasından dolayı, icat etmek ona gayet kolay ve basittir. Bu sebeple Allah, isim ve sıfatlarını teşhir edip ilan etmek için, icat ve yaratma eylemini çokça yapıyor. İsim ve sıfatlar hem ezeli olmasından, hem de kendi hüküm ve manalarını teşhir etme kabiliyetinde olmasından dolayı, icad ve yaratma fiili bolca ve sınırsızca düşüyor.

Nev; tür ve çeşit demek olup, ekseri olarak; Allah'ın azamet ve Kibriya sıfatlarının sergilendiği bir sahnedir. Allah'ın büyüklüğünü ve haşmetini gösteren isimler zincirine [celali](#), rahmet ve şefkat manasını gösteren isimler zincirine de [cemali](#) denilir. Rahmet ve şefkat manası, daha ziyade fertlerde tecelli ederken, azamet ve Kibriya manası tür ve nevlerde tecelli eder. Yani Allah, rahmet ve şefkatinin ihatasından dolayı, en basit ve küçük bir sinek ya da karıncayı da ihmal etmiyor, onunla tecelli noktasından alakadar oluyor, bunun yanında azamet ve kibriyasını da büyük ve azametli türler üstünde gösteriyor.

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Onuncu Risale.](#)